

Bár a Szent Istvánra való emlékezésnek ezeréves hagyománya van, augusztus 20-a, mint nemzeti ünnep rövid múltra tekint vissza. Bár a Szent Istvánra való emlékezésnek ezeréves hagyománya van, augusztus 20-a, mint nemzeti ünnep rövid múltra tekint vissza. Az államalapítás ünnepe valójában a körmenetből nőtte ki magát a múlt században, írja Vass János. A középkorban az egész Kárpát-medencében élt Szent István kultusza, amely aztán a török hódoltság alatt eltűnt. Ennek fontos eleme volt a búcsújárás és az Aranybullában (1222) is meghatározott "szent király ünnepe", amelyet Székesfehérváron tartottak, eleinte ugyan még nem augusztus 20-án.

A katolikus ünnep következő, egyik legfontosabb fejezete Mária Terézia korához kötődik, amikor uralkodói közbenjárásra 1771-ben Raguzából (ma Dubrovnik, Horvátország) Bécsbe, majd onnan Budára került a Szent Jobb ereklye. A királynő rendelete értelmében az ereklyét évente hat alkalommal lehetett közszemlére állítani, köztük augusztus 20-án. Rendelkezése egyúttal nemzeti ünnepnek minősítette Szent István napját. Az intézkedés ellenére az ünnep nem vált rögtön az ország egységét kifejező szimbólummá, ennek alapjait csak az 1818-ben először megtartott körmenet fektette le. Ennek egészen a második világháború végéig a budai vár adott otthont, nem pedig a pesti belváros, ahogyan napjainkban.

A hagyomány történetében az 1848-49-es szabadságharc után több mint tízéves kényszerszünet következett be, mivel a Bach-korszak betiltotta azt. Végül az enyhülés vetett véget a tilalomnak 1860-ban. Ezután augusztus 20-a egyre népszerűbbé vált, a körmenetet egyre inkább országos érdeklődés kísérte, sőt 1891-ben munkaszüneti napnak nyilvánítják Szent István ünnepét. A Monarchia érájában a vasúthálózat bővítésével egyre tágabb lehetőség nyílt a vidékiek számára, hogy részesei legyenek a látványosságoknak. Így akár több százezren is a fővárosba érkeztek, a Budai Várt pedig ellepték az ünnepi viseletbe öltözött emberek. A körmenethez kapcsolódó új, érdekes jelenség is felütötte ekkor a fejét, mégpedig a budapesti vásárlás: a városba érkező tömeg a körmenet után az utcákat róttá, hogy különféle portékákat vásároljon. Az újságokban megjelentek a "Szent István-napi vásár"-ról szóló hirdetések, az üzletek pedig roskadozó polcokkal várták a látogatókat. Ez a vásárlási láz egészen az 1940-es évek végéig tartott, s csak a Rákosi-rendszerben szűnt meg.

Fontos fejleményei közé tartozik a megemlékezésnek a következő periódus: a Horthy-rendszerben fektették le ugyanis augusztus 20-nak, mint nemzeti ünnepnek az alapjait. A korábbi szokások közül megőrizték a Szent Jobb körmenetét, a lóversenyt és az ünnepi mulatságot, amelyet rengeteg programmal bővítettek ki. Az új és a ma is létező szokások közé beemelték a tisztavatást, az ünnepélyes őrsváltást, a néphagyományok ápolását és a tűzijátékot (1927-től első ízben a Gellérthegyről). Augusztus 20., mint nemzeti ünnep ebben a szakaszban vált a magyarság egyetemes ünnepévé. Ekkor már nemcsak közvetlenül a határon túli, hanem a messze kívándorolt magyarok is megemlékeztek az államalapító királyról. Az ünnep egyben turisztikai látványossággént is funkcionált, hiszen több ezer külföldi érkezett Magyarországra, hogy megcsodálja a látványos programokat. Megemlíthető még innen egy szomorú egybeesés is: 1942. augusztus 20-án Horthy István, a kormányzó fia repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett a fronton.

Az ünnep történetében gyökeres váltás a diktatúra kiépülésével, 1948-ban következett be. Mindez csak részben jelentet törést, mert a régi elemek közül többet is felhasználtak, mindössze a külsőségeket alakították át. Megmaradt a tisztavatás, de a Ludovika Akadémia

helyett a Honvéd Kossuth Akadémia növendékeit avatták fel. Megtartották a tűzijátékot is, ezenkívül bábszínház, kultúrműsor, díszelőadás és hasonló multság szórakoztatta a népet. A körmenet viszont a kommunizmus berendezkedése után a Bach-korszakhoz hasonlóan ismét tiltólistára került, ezúttal 40 évre. Az ünnepnek természetesen új nevet adtak. Addig Szent István napnak hívták leggyakrabban augusztus 20-át. Először lekopott a szent kifejezés, majd 1948-ban megszületett az Új Kenyér ünnepe elnevezés, mint központilag előírt szóhasználat. A kifejezést azonban hamar felváltotta egy újabb, az Alkotmány ünnepe, az alaptörvény ugyanis 1949. augusztus 20-án lépett életbe. Az ötvenes évek elején a programok megrövidültek, szinte kizárólag csak termelési versenyekről és lelkes sztahanovistákról adott hírt a korabeli sajtó. A tűzijáték is elmaradt, helyette a Gellérthegyen csak tábortűz volt. Viszont a korszak jelentős vívmánya lett a kitüntetés-adományozás - művészeknek, népművelőknek -, amely ma is létezik.

A szórakoztató műsorok repertoárja aztán a Kádár-korszak alatt, a hatvanas évek közepén bővült látványosan: többek között újjáéledt a tűzijáték, egyre jelentősebb lett a vízi és légi parádé, Debrecenben pedig megszületett a virágkarnevál. Folytatódtak az olyan hagyományok is, mint a zászlófelvonás és a tisztavatás a Kossuth téren, a néphagyományok bemutatása és a szórakoztatás. A körmenet továbbra is tabu volt, egészen 1989-ig, amikor hosszú évtizedek után a Bazilikánál megrendezték az "elsőt".

A rendszerváltás idején a parlament szembekerült azzal a dilemmával, hogy három nemzeti ünnepünk van (március 15., augusztus 20. és október 23.), viszont csak egy lehet hivatalos állami ünnep. Végül 1991-ben történik meg augusztus 20-a hivatalos állami ünnepként való törvénybe iktatása. A különböző politikai erők persze más-más helyszínen ünnepelnek azóta, a fent említett három ünnep közül azonban még mindig Szent István ünnepe a legkevésbé megosztó.

Az ünnep menetrendje napjainkban nagymértékben hasonlít a Kádár-rendszer forgatókönyvéhez, a külsőségek persze megváltoztak. A hivatalos program a zászlófelvonással indul, majd a tisztek avatásával folytatódik a Kossuth téren, akik már nem ökölbe szorított kézzel, hanem két ujjukat feltartva tesznek esküt. Nem hiányozhat a hang- és fényeffektusokkal kiegészített tűzijáték, a vízi- és légi parádé, valamint a nyolcvanas évek közepén megszületett mesterségek ünnepe a budai várban. A körmenet a Bazilikánál zajlik, a szertartásnak pedig immáron kihagyhatatlan eleme a kenyérszentelés. A 21. század ünnepei közül inkább a negatívumok miatt marad kettő is emlékezetes: 2002-ben a hatalmas árvíz okán a Gyurcsány-kormány úgy találja helyénvalónak, ha inkább későbbre halasztják a megemlékezéseket, programokat. A tűzijátékra például így a nyári hónap utolsó napján került sor. Az ünnep abszolút fekete évének számít a 2006-os esztendő, amikor rögtön a tűzijáték elkezdése után óriási szélvihar támadt Budapesten. Ez felkészületlenül érte a szervezőket és a résztvevőket, a katasztrófában öt ember is életét veszítette.

Vass János